

KRUZSLICZ TAMÁS

A digitális kommunikáció hatása a középiskolások nyelvhasználatára

Bevezetés

Napjaink nyelvhasználatában meghatározó kommunikációs színteret jelentenek a digitális médiumok. Marshall McLuhan nevéhez fűződik, és már szlogenszerűvé vált „a média maga az üzenet” megállapítás.¹ A szövegek hordozói tehát befolyásolják a szöveget magát is, ezen belül az attól nehezen elválasztható nyelvhasználatot.

A digitális kultúra elterjedésével sajátos kommunikációs forma alakult ki, amely befolyást gyakorol a digitális közegen kívüli nyelvhasználatra is. Különösen érintettek a már a „hálózati kultúrában” felnőtt Z generáció tagjai, akik az Internet világában szocializálódtak, és akik számára a különböző digitális eszközök használata magától értetődő. Ez a korosztály jelenleg a középiskolákban is képviselteti magát, így a középfokú oktatási intézményeknek figyelemmel kell lenniük a diákok magukkal hozott digitális készségeire, képességeire.

Dolgozatomban az elektronikus kommunikációs formák legdinamikusabban változó nyelvi szintjét, a szókészletet vizsgálva mutatom be a digitális kommunikáció hatását a középiskolások nyelvhasználatára. Ezen keresztül a digitális nyelvváltozat élőbeszédben zajló kommunikációra történő visszahatását állítom a középpontba. Szeretném szemléltetni, hogy ez a nyelvi jelenség kilépve a digitális környezetből mennyire befolyásolja mindennapi, élőbeszédben zajló kommunikációnkat is. Ezt a hatást egy empirikus kutatás segítségével írom le, amelynek keretében többek között 15–17 éves középiskolások körében vizsgáltam, mennyire van hatással a digitális kommunikációban kialakult lexikai készlet a beszélt nyelvre. A kutatás tanulságait összegezve írásom végén próbálok néhány gondolatot megfogalmazni a digitális kommunikáció tanításának szerepéről is az anyanyelvi nevelésben.

A digitális kultúra hatása a kommunikációra

A digitális média kulturális befolyásoló szerepéről és a társadalmi életben betöltött funkciójának robbanásszerű megnövekedéséről már 1962-ben írt a kanadai tudós, Marshall McLuhan.² „A Gutenberg-galaxis” jól szemlélteti, hogy egy mediális paradigmaváltás (a könyvnyomtatás megjelenése) miként befolyásolja a szövegek per-

¹ BALÁZS Géza, *Az internetkorszak kommunikációja = Az internetkorszak kommunikációja*, szerk. BALÁZS Géza, BÓDI Zoltán, Bp., Gondolat, 2005, 25.

² Marshall McLuhan, *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte*, Bp., Trezor, 2001, 45–47.

cepcióját és recepcióját.³ Hasonlóképpen változás figyelhető meg a nyomtatott szövegekhez való viszonyulásunkkal szemben a digitális kultúra megjelenésével is. A „hálózati kultúra” térhódításával, a hiperlinkes szöveg megjelenésével, a digitális műfajok létrejöttével új, dinamikus szövegalkotási eljárások születtek meg.⁴

Az a virtuális közeg, ahol ezek a szövegek létrejönnek, sok mindenben befolyásolja magát a nyelvhasználatot is. Mindez a hatás és a kialakuló „internetes literalitás” magával vonzotta egy új nyelvváltozat-típus kialakulását, amely az elektronikus média nyelvhasználati módját tükrözi. Ez a sajátos nyelvváltozat, amelynek vizsgálata nem régen került a nyelvtudomány figyelemkörébe főként az elterjedt digitális eszközök kommunikációs alkalmazásainak hatására (chat, SMS, twitter és a többi) alakult ki. A közvetítő eszköz szerepéből kiindulva jól használhatjuk rá Löffler a különböző nyelvváltozatokat csoportosító szociolingvisztikai modelljének mediolektus fogalmát.⁵ Leginkább ebből a mediális nézőpontból lehet megközelíteni a digitális nyelv kérdéskörét.⁶ Mégis a modellel kapcsolatban felvetődő kritika éppen azt a pontot érinti, amely ennek a dolgozatnak is központi kérdése, az írásbeliség és szóbeliség éles kettéválasztásának problémája.⁷ Mielőtt a nyelvváltozat bemutatására rátérnék, ehhez a kérdéskörhöz érdemes megvizsgálni a digitális média kommunikációra gyakorolt hatását, amelyből kitűnik, miért is nehezen elválasztható a löffleri modellben is szereplő írásbeliség és szóbeliség fogalma ezeknek a szövegeknek a vizsgálatakor.

(A digitális technológia hatása a kommunikációra) A digitális technológiák megjelenése a szövegek mellett új kommunikációs stratégiákat hozott létre. Ilyen lehet egy telefonbeszélgetés, amelynek során bár nem látjuk beszélgetőpartnerünket, mégis személyközi kommunikáció zajlik, vagy a televízió, amely bár tömegmedium, mégis érezhetjük úgy, hogy egyenesen hozzánk, nekünk szól, de mi nem léphetünk közvetlen interakcióba a készülékkel.

Az Internet megjelenése mindezt továbbfokozva olyan kommunikációs színteret teremtett, amely több kommunikációs formát is magában foglal, ezáltal szintetizálja is ezeket a lehetőségeket. Találkozunk szóbeli megnyilatkozásokat biztosító szoftverrel, mint a Skype, de az írásbeli kommunikáció is képviselteti magát például a blogok vagy kommentek írásán keresztül. Mindenféle kapcsolattartási formának meghatározó közegévé vált ez a digitális tér, de éppen saját lényéből kifolyólag egy olyan, sajátos, megváltozott szabályrendszert is kialakított a használata, amely öszszemossa a szóbeliség és az írásbeliség szigorúan vett határait.⁸

³ I. m., 144–145.

⁴ VESZELSKI Ágnes, *Digilektus a lektusok rendszerében = Félúton 5. Az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának konferenciája*, szerk. ILLÉS-MOLNÁR Márta, KALÓ Zsuzsa, KLEIN Laura, PARAPATICS Andrea, Bp., ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2010, 199–215.

⁵ Heinrich LÖFFLER, *Germanistische Soziolinguistik*, Erich Schmidt, Berlin, 1985, 88.

⁶ ÉRSOK Nikoletta, *Szóbeliség és/vagy írásbeliség*, Magyar Nyelvőr, 2006, 170.

⁷ Silke SCHIMPF, *Wissens- und Wortschatzvariationen im Bereich der Sexualität. Untersuchungen anhand ausgewählter Zeitschriftentexte*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1997, 59.

⁸ ÉRSOK Nikoletta, *Szóbeliség és/vagy írásbeliség*, i. m., 166.

Kiseb formák jöttek létre: sok-sok mikroelbeszélés zajlik egymás mellett, a nagyobb narratológiai egységek helyett, párhuzamosan, a technológia segítségével. Írásban is megjelenik a szinkron (egyidejű) kommunikáció. A különböző „beszélgető-programok” használatával valós időben zajlik az interakció a világ bármely pontján lévő személyek között, csupán a szükséges informatikai feltételek teljesülésével. Fontos jellemzője a digitális kommunikációnak az interaktivitás. Naponta rengeteg írásbeli szöveg születik, amelyek szoros párbeszédben állnak egymással. A blogok bejegyzései, a kommentek, a különböző közösségi oldalak hozzászólásai mind-mind lehetőséget adnak ezek megvalósulására.

(„Szóbeliség és/vagy írásbeliség”) Az itt felsorolt tulajdonságok alapján a digitális kommunikáció meghatározó tapasztalata, hogy sok esetben, főleg a tárgyalt média kialakulásával összefüggő, új műfajok, formák használatakor a szövegek írásban valósulnak meg, de a szóbeliség sajátosságait tükrözik.⁹

Ezt a feszültséget oldja fel Koch és Oesterreicher, amikor bevezetik a mediális írásbeliség/szóbeliség és a koncepcionális írásbeliség/szóbeliség fogalmát.¹⁰ Az előbbi a médiumra vonatkozik, amely segítségével a szöveg megjelenik, tehát azt mutatja, hogy az írásban vagy szóban realizálódik. Míg a koncepcionális felosztás a megnyilatkozási módot, a modalitást jelzi. „A beszélt nyelv koncepcionális jellemzői a dialógikusság, a nyitott témaelőhívás, továbbá az emocionalitás és a spontaneitás. Az írásbeliség koncepcióját ezzel szemben a térbeli-időbeli, szociális és emocionális távolság jellemzi.”¹¹ E szerint a felosztás szerint a digitális kommunikáció mediálisan írásban megjelenő szövegei között kiemelten sok a koncepcionálisan szóbeli megnyilatkozás.

Míndez azt mutatja, hogy a digitális kommunikáció egyfajta átjáróként is funkcionál írásbeliség és szóbeliség között, ezért érdemes röviden megvizsgálni, hogy miben is áll ez az átmenet, konkrétan milyen leírható nyelvi jelenségek alkotják ezt a közelséget az élőbeszéd és az elektronikus média nyelvhasználat között.

A digitális nyelvváltozat, a digilektus

A digitális nyelvváltozat leírása több ponton is nehézségekbe ütközik. Egyrészt folyamatos változásban van, mindig fejlődik, alakul; másrészt sokszor nehezen elkülöníthető az élőbeszéd bizonyos jellemzőitől. Ezzel együtt minden nyelvi szinten vannak olyan jegyei, amelyek egyértelműen a digitális médiához kötődnek. Ezeket a tulajdonságokat Veszelszki Ágnes 2010-es tanulmánya alapján szeretném bemutatni.¹²

⁹ BALÁZS Géza, *Az internetkorszak kommunikációja*, i. m., 30.

¹⁰ Peter KOCH, Wulf OESTERREICHER, *Schriftlichkeit und Sprache = Schrift und Schriftlichkeit*, hg. Hartmut GUNTER, Otto LUDWIG, Berlin–New York, Walter de Gruyter, 1996 (Reihe Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaften, 2), 587–588.

¹¹ ÉRSOK Nikolett, *Szóbeliség és/vagy írásbeliség*, i. m., 170.

¹² VESZELSZKI Ágnes, *Digilektus a lektusok rendszerében*, i. m.

Pragmatikai szinten a spontán írás jellemzi ezeket a kommunikációs folyamatokat. Ez valósul meg a csevegések során, illetve a különböző poszt-komment szekvenciákban. Sokszor találkozunk ugrásszerű forduléváltásokkal és a nézőpontváltás is gyakori. Grammatikailag erősen meghatározóak a redukált formák, rövidítések, szóösszevonások, összességében egyfajta redukált grammatika („távirati stílus”), valamint egyéb beszélt nyelvi formák (élőbeszédben használt szóalakulatok grammatikalizációja: például *asszem*), és személytelen szerkezetek jelennek meg. Formailag meghatározóak a helyesírási változások, a fonetikus írásmód és az erőteljes ikonizáció (például hangulatjelek alkalmazása).

A legszembetűnőbb jegyek talán mégis a lexika szintjén jelentkeznek. Sok az informatikai eredetű szó, de erős az idegen, főként angol, nyelvi hatás is. Ezenkívül a digilektusban rendkívül kreatív és produktív új szóalkotások, kollokációk születnek.

Az empirikus kutatás bemutatása

A kutatás elsősorban a lexikai hatásokat helyezte a középpontjába, mert ezen a szinten figyelhető meg legjobban a digilektus térnyerése a szóbeliségben. A példák nagy része a chat programok használata során fordul elő, amely a digitális szintéren megjelenő szövegtípusok közül a legjobban reprezentálja a mediálisan írásbeli, de koncepcionálisan szóbeli megnyilatkozásokat.

(A kutatás módszere, céljai) A felmérés elsődleges célja a digitális kommunikációból származó lexikai egységeket tartalmazó kérdőív segítségével bebizonyítani, hogy az élőbeszédben is megjelentek a digitális nyelvváltozat szókincsének bizonyos elemei. Ez a változás feltételezhetően elsősorban a fiatalabb, az új médiával szoros, napi szintű kapcsolatban álló generációra, az úgynevezett „digitális bennszülöttek” korosztályára jellemző. Ezért az empirikus kutatáshoz használt papír alapú, illetve elektronikus kérdőívet 15–17 éves, vidéki középiskolások és vidéki, valamint fővárosi, 18–25 éves fiatalok töltötték ki, utóbbiak elektronikus formában.¹³

A kutatás igyekezett felmérni a tárgyalt nyelvi változásnak nem csak a jellemzőit, de tendenciáját is. Ebben segített a két vizsgált csoport eredményeinek az összehasonlítása, amely utalhat arra, miképpen változik az élőbeszéd szókincese, különös tekintettel a vizsgált korcsoportok közötti tíz év eltérésre.

A kérdőív kitért a kitöltők internetes kommunikációs szokásaira, ezzel kapcsolatos attitűdjeikre, illetve a digilektus szókincsének egyes elemeivel kapcsolatos hozzáállásukra. A szavak összeválogatásakor megpróbáltam minél teljesebb palettáját nyújtani a különböző, elterjedt szóképzéseknek, így szerepeltek magyar szavakból képzett rövidítések (*akké, pill, száal, sztem* és a többi), a magyar hangrendszerhez jól illeszkedő angol eredetű, hangulatfestő hatású származékok (példul *wow, yaf*), angol

¹³ A teljes kérdőívet lásd az I. számú mellékletben, valamint elektronikus formáját az alábbi címen: <https://spreadsheets.google.com/viewform?formkey=dDlyY1dZbHp2RnRNMzFGcGJ1UWRxblE6MQ> [2011. 11. 29.]

mozaikszavak (*lol, rofl*), magyar, becézett szóalakok (*micsin, köccse*), illetve angol rövidítések alapján keletkező, de a beszédben magyar magánhangzókkal kiegészített alakok (*véteef, téháíksz, péeles*). A listára minden esetben olyan szavakat vettem fel, amelyeket élőszóbeli kommunikációban már hallottam, részben saját gyűjtésből, részben beszámolóik alapján.¹⁴

Nemcsak arra irányultak a kérdések, hogy ismerik-e, használják-e, illetve tetszik-e a kitöltőknek az adott szó, hanem a használat közegére is válaszoltak a kérdőív kitöltésében résztvevők. A hangsúlyt arra helyeztem, mennyire fordulnak elő a megadott, minden esetben a netnyelv hatására kialakult szavak élőbeszédükben, illetve mennyire gyakori véleményük szerint az adott szó nem csak a digitális kommunikációban, hanem a beszélt nyelvben is.

A kérdőív arra is kereste a választ, hogy ha a kitöltők mindennapos nyelvhasználatának része a vizsgált kifejezés, mikor és kivel használják, illetve ha saját szókincsüknek nem is eleme, de mástól hallották már, milyen nemű, illetve életkorú beszélő szájából tartják elfogadhatónak – akár a személyes kommunikációban – az adott nyelvi egységet. Ezzel azt az attitűdöt is igyekezett a kérdőív felmérni, hogy a kitöltők milyen életkorú, nemű beszélőhöz társítják az élőbeszédben a digitális kommunikáció hatására kialakult, új nyelvi jelenségeket.

A felmérés céljai között szerepelt annak bemutatása is, mely, a digitális nyelvben előforduló szavak váltak, válhatnak leginkább az élőbeszéd részévé. Ehhez igyekeztem összevetni a különböző szóképzési formákhoz kapott eredményeket, és azokból következtetni, melyik csoport fordul elő gyakrabban a válaszadók szerint az élőbeszédben is.

(A kutatás előzetes hipotézisei) A legfőbb előzetes hipotézis – az egész kutatás kiindulópontja – az volt, hogy a számítógépes nyelvhasználat hatással van a szóbeli kommunikációra. Feltételeztem, hogy ez a hatás a számítógépen kívüli írásbeli kommunikációban is megjelenik. Valószínű, hogy a két hatás erősíti egymást, és összefüggenek az új, elektronikus médiával kapcsolatos attitűdökkel.

Az egyes vizsgált szócsoportokat tekintve kiindulásom szerint elkülöníthetőek és gyakoribbak a magyar szavakból álló rövidítések (*akke, pill, szal, sztem* és a többi), ezeket követik a magyar hangrendszerhez jól illeszkedő angol nyelvű származékok (például *lol, wow, yap*), majd legkevésbé gyakori az angoltól származó, de a magyar hangrendszerhez alakított *véteef*, illetve *téháíksz* és *péeles* szavak előfordulása a szóbeli kommunikációban.

Az attitűdökkel kapcsolatban feltételezhető, hogy korrelációt mutat a saját nyelvhasználati szokásokkal, de gyakoribb lesz az élőbeszédben is előfordulhatónak nyilvánított szavak aránya a saját maguk által használt szavak számához képest, illetve a 7. pontban szereplő példamondatok lehetséges beszélőit 10–25 év között helyezik el a kitöltők.

¹⁴ Itt szeretném megköszönni a segítséget a példák összeállításában mindazoknak, akik figyelték, gyűjtötték számomra ezeket az alakokat.

Az életkori különbségeket tekintve az előzetes hipotézis szerint az idősebb válaszadók között számottevően kevesebb lesz minden szócsoportban a megadott szavak közül azokat az élőbeszédükben is használók száma, illetve attitűdjeiket tekintve a szituációknál fiatalabb beszélőket feltételeznek a gimnazistáknál, többen zárják ki bizonyos szavak élőbeszédbeli előfordulását.

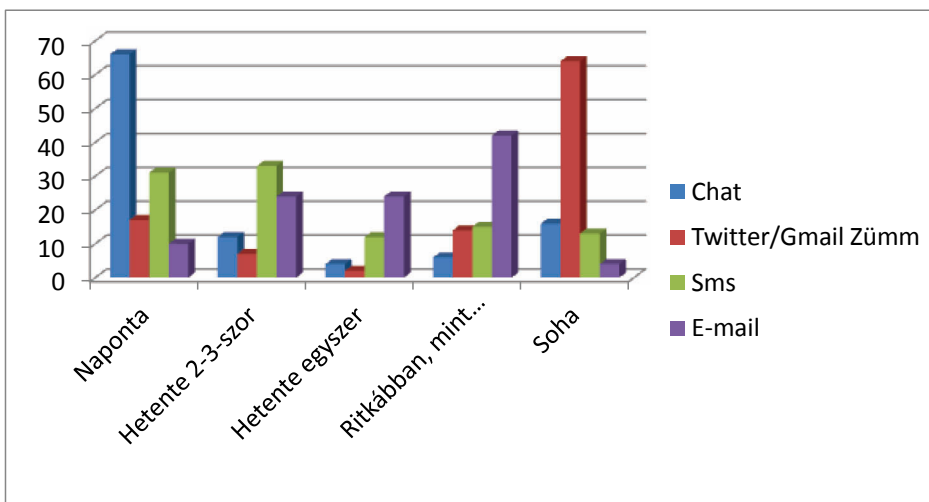
(A kutatás eredményei) A kutatás eredményei nagyrészt igazolták a legfontosabb előzetes feltevést. A digitális kommunikáció befolyásoló hatása az élőbeszédre egyértelmű bizonyítást nyert a vizsgált korosztályban. Ez a befolyásoló hatás szintén egyértelműen összeköthető, egyenesen arányos a kitöltők internethasználatának mennyiségével és az új elektronikus médiával kapcsolatos attitűdjeikkel. A felsorolt szavakkal szembeni pozitív hozzáállással szorosan összefügg, hogy a szavak a beszélő élőszóban használt nyelvi repertoárjában is megjelennek.

A kérdőívet összesen 214-en töltötték ki, ebből 109 érkezett elektronikus úton a 18–25 éves korosztályba tartozó fiataloktól (továbbiakban: fiatalok), illetve 104-et töltöttek ki egy vidéki gimnázium 10-11. osztályos tanulói. A nemek közel egyenlő arányban oszlottak meg. A gimnazisták közül a kitöltők közel 33%-a volt fiú és 66%-a lány, a fiataloknál a lányok aránya kicsit magasabb lett, 27%-uk volt fiú és 73%-uk lány. Ezek az értékek nagyjából megfelelnek a mai magyar társadalom nemek szerinti eloszlásának.

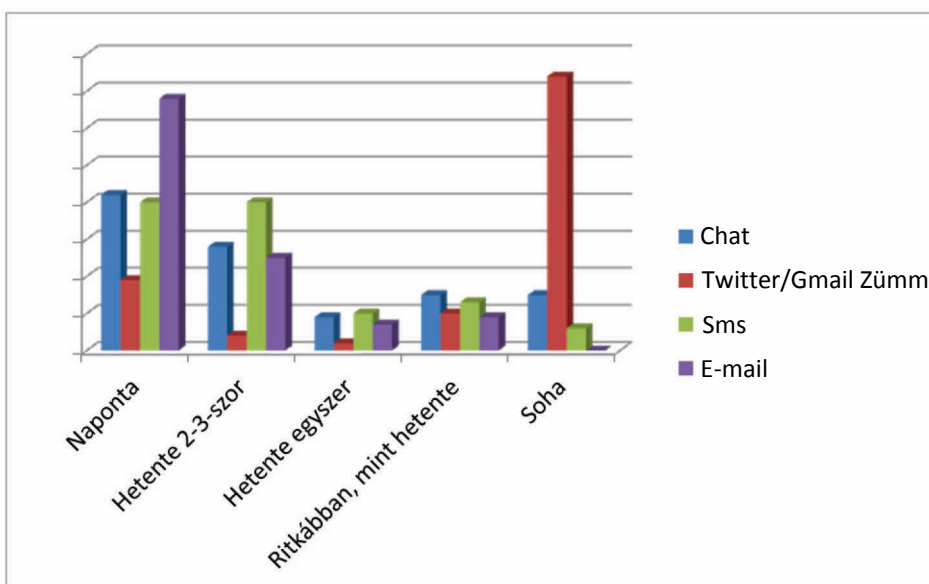
(Mi történik a gépek előtt?) Az első három kérdés az internethasználatra, illetve az ott eltöltött időre vonatkozott. Különösen kíváncsi voltam, hogy a kitöltők mennyire használják azokat a kommunikációs lehetőségeket, amelyeknek meghatározó jellemzőjük a konceptuális szóbeliség, így kihatással lehetnek a beszélő szóbeli nyelvhasználatára is.

Mindkét korosztály elsősorban többségben használja az internetet kapcsolattartásra. A gimnazisták közül 13-an mondták, hogy nem tartják másokkal a kapcsolatot az elektronikus hálózaton keresztül, a fiatalok esetében ezeknek a száma mindössze három. Hasonlóan magas arányban látogatja mindkét csoport a különböző közösségi oldalakat. A fiatalabb korosztály 98%-a, az idősebbek 94%-a használ valamilyen közösségi portált, amelyeken szintén nagy mértékű lehetőség nyílik a digitális alkalmazására, különösen az ott működő chatprogramok, illetve a különböző posztok és kommentek írásakor.

A digitális műfajok közül az élőbeszédhez leginkább a csevegőprogramok beszélgetéseinek nyelvezete közelít. A vizsgálat szempontjából még érdekesebbnek számít a Twitter, illetve az SMS használata, amelyek szintén kommunikációt tesznek lehetővé, de csak meghatározott karakterszámú üzenet továbbítására képesek, tehát különösen jellemzi őket a rövidítések, saját szóalkotások alkalmazása. Ezen alkalmazások használata szintén kiemelkedő a vizsgált korosztály körében, ahogyan az alábbi ábrák is mutatják:

1. ábra: 15–17 évesek digitális üzenetküldési szokásai számszerű megoszlásban

2. ábra: 18–25 évesek digitális üzenetküldési szokásai számszerű megoszlásban

Az összes megkérdezett személy közül chatelni csak 31-en nem szoktak soha, de 108-an minden nap használnak valamilyen chatprogramot. Népszerű az SMS-küldés is, a mobiltelefonokról küldhető, rövid szöveges üzenetet körülbelül azonos arányban használják mind a fiatalok, mind a gimnazisták, akár csak a Twittert és a hasonlóan működő Gmail Buzz-t. Ezzel szemben érdekes adat, hogy számottevő különbség van

a gimnazista diákok és az idősebbek e-mail írási szokásai között. Míg a megkérdezett 18–5 évesek közül 68-an naponta írnak elektronikus levelet, addig a gimnazisták közül csak 10-en teszik ugyanezt ilyen gyakorisággal. A használat sűrűsége között látszik különbség a chatprogramok alkalmazásában is. A gimnazista korosztály legnagyobb része naponta nyit meg valamilyen beszélgető szoftvert, ezzel szemben a fiatalok, bár ugyanilyen arányban használják ezeket, mégis inkább hetente 2-3-szor vagy ritkábban, mint hetente teszik ugyanezt.

A kérdőíven kiemelt szerepet kapott a Windows Live Messenger program használatára vonatkozó kérdés, amely közvetlen, azonnali kommunikációt biztosít a felhasználó saját maga által kiválasztott ismerőseivel. Itt a napi használaton túl az ott eltöltött órák számára kérdeztem rá. Ebben is nagy különbségek mutatkoztak a két kitöltő csoport között. Míg a fiatalok között összesen 12-en töltenek el naponta 1–3 órát ezzel a programmal, és csak öten használják napi 3 óránál hosszabb ideig, addig a gimnazisták közül csak 27-en használják kevesebb, mint egy órát naponta ezt az alkalmazást, tehát 78-an egy vagy több órát beszélgetnek ezen a digitális felületen: napi 1–2 órát 29-en, 2–4 órát: 30-an, 4–6 órát: 13-an, és saját bevallásuk szerint három kitöltő 6–9 órát (!) is cseveg ismerőseivel az üzenetküldő rendszer segítségével.

Összességében a legnagyobb különbség a két korosztálynál az e-mail írás gyakoriságában látható, de ezen kívül arányaiban a két csoport között nincs különbség a digitális kommunikációs eszközök használatában. Az alkalmazás gyakoriságában látható még különbség a chatprogramok esetében, de az ilyen jellegű beszélgetőprogramok összefelhasználását tekintve mindez kiegyensúlyozódik.

(Következtetés a nyelvhasználatra) A különböző a kérdőíven szereplő digitális kommunikációs tevékenységekben való részvétel természetesen nem feltétlen jelenti, hogy az adott személy minden esetben a digitális nyelvváltozat aktív használója. Ezzel együtt az biztosan megállapítható, hogy találkozik ezzel a jelenséggel, és látható, hogy elég intenzíven; a gimnazisták esetében napi több órás hatásról is beszélhetünk. Ennek során hatással van nyelvi bázisára az aktívan használt vagy passzívan befogadott nyelvváltozat, így nagyobb eséllyel jelenik meg a digitális médiumból kilépve, más kommunikációs szintéren is a beszélő kommunikációjában az adott nyelvi jelenség, akár az élőbeszédében.

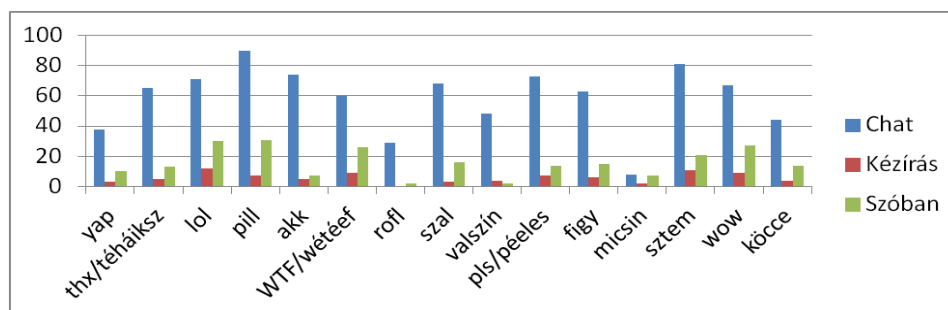
(Az „új szókincs”) A szóhasználatra vonatkozó hipotézisek közül többet is megcáfoltak a kérdőíves felmérés eredményei. Bár bebizonyosodott, hogy a digitális nyelvváltozat lexikai elemei nem csak az élőbeszédben, de a számítógépen kívüli, írásbeli kommunikációban is megjelennek, de nem támasztották alá az eredmények a megjelenésük gyakoriságára vonatkozó előfeltevéseket. Vegyesen szerepelnek idegen és magyar eredetű szavak is a leggyakrabban előszóban és nem digitális médián keresztül megjelenő, írásban használt szavak között.

Az életkort vizsgálva éppen megfordulnak a kapott értékek a feltételezettekhez képest. Az idősebb kitöltőknél sok esetben, de összességében is többen használják élőbeszédükben az egyes, elsősorban digitális környezetre jellemző lexikai elemeket. Ez az

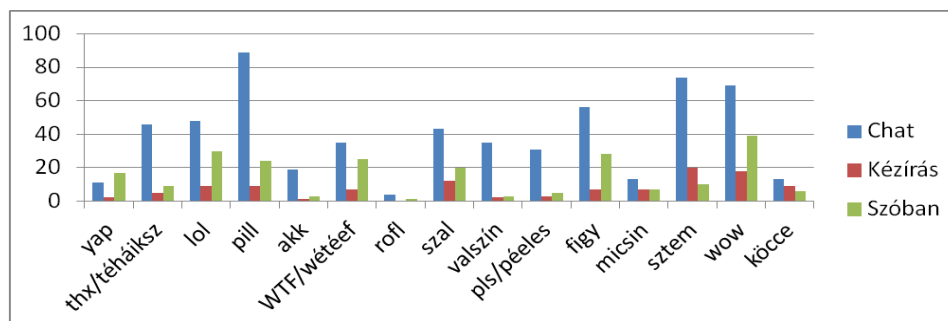
eredmény érdekes kapcsolatban áll az attitűdvizsgálattal, amelyben a gimnazisták valóban, általában a 12–30 év közötti skálán helyezik el az élőbeszédükben ilyen kifejezéseket használókat. Az eredmény annyiban ellentmondásos, hogy míg a fiatalabbak hozzáállásukban is idősebbeknél szintén el tudják képzelni a szóban forgó alakulatok használatát, addig az idősebb kitöltő csoport, bár használja szóbeli kommunikációjában a tárgyalt kifejezéseket, de a beszélővel szembeni attitűdjében többségében saját korosztályánál fiatalabb, átlagosan 10–20 év közötti beszélőt jelöl meg. Ezzel az idősebbek feltételezett beszélővel szembeni attitűdjére vonatkozó hipotézis igaznak bizonyult, valóban fiatalabb beszélőket feltételeztek a gimnazisták, de az állítás második része, hogy többen zárják majd ki bizonyos szavak élőszóbeli előfordulását, nem teljesült.

(*Miért népszerűbb a wow, mint a pill?*) A következőkben az egyes szavakhoz kapcsolódó eredményeket mutatom be mindkét korosztályban. Az alcímben megfogalmazott kérdés azt mutatja, hogy sokszor felmerülnek olyan problémák, amelyekre csak a tárgyalt felmérés alapján nehezen tudunk választ adni, további kutatást igényelne. Ezzel együtt a bemutatás mellett néhány, a kapott eredményeket megmagyarázni próbáló, feltételezett okot is megemlítek.

A mellékletben látható kérdőív 5. pontjában adtak választ a kitöltők, hogy mely szavakat használják chaten, kézírásban, illetve élőbeszédben. Az erre a kérdésre kapott eredményeket az alábbi két ábra mutatja:

3. ábra: A vizsgált szavak használata számszerű megoszlásban a 15–17 évesek körében

4. ábra: A vizsgált szavak használata számszerű megoszlásban a 18–25 évesek körében

Rögtön jól megállapítható, hogy a szavak chaten való használatának gyakorisága nem feltétlenül egyezik meg a szóban való alkalmazásuk gyakoriságával. Így az előzetes feltevéssel szemben nem lehet egyenesen kijelenteni, hogy a chaten való használat mennyisége közvetlen hatással lenne az élőszóbeli előfordulások számára is. Sokkal inkább célravezető, ha az egyes kiemelten „népszerű” szavakat sorra vesszük, és úgy, önmagukban mutatjuk be, illetve ezek segítségével próbálunk keresni tendenciákat.

A chates szóhasználatban egyértelműen kiemelkedik a példák közül a *pill* és a *szttem*, mindkét csoportban, míg az idősebbek között a legkevésbé használt a *rofl*, a fiatalabbak között a *micsin*. Természetesen a két korosztály között a chaten használt kifejezések előfordulásában is van különbség, de a dolgozatnak nem célja ezt bemutatni, inkább azoknak a szavaknak a vizsgálata fontos számunkra, amelyek az élőbeszédben is előfordulnak. Ezek közül mindkét korosztálynál megfigyelhető többségben áll a *lol*, a *pill* és a *WTF/wétéef*, illetve a fiatalok magas arányban használják a *figyelj* szóból származó *figy* rövidítést a gimnazistákhoz képest.

Ezeket vizsgálva nem állapítható meg, hogy a hipotézisek között megfogalmazott csoportok bármelyike is népszerűbb lenne a többinél. A legnépszerűbbnek vélt magyar szavak rövidítései közül sokat használják élőszóban a *pillt*, de kevesen az *akkot*, míg a beszélt nyelvben legkevésbé elterjedtnek ítélt angolból származó, de a magyar hangrendszerhez illesztett *wétéef* gyakori szóbeli jelenségnek bizonyult akár az azonos csoportba tartozó *péeles* és *téháiks* szavakkal szemben.

Külön figyelmet érdemel a *wow* élőszóbeli használatának népszerűsége, amely főleg a 18–25 éves korosztályra igen jellemző, de arányaiiban a gimnazistáknál is viszonylag magas értéket ért el. Ennek magyarázatát adhatja a szó hangulatfestő, többféle szituációban is használható jellege, például az inkább írásban funkcionális, a számítógép rövid időre való elhagyásakor használt *pill* szemben, amelynek talán gyakori írásbeli használata adja éppen a szóbeli előfordulások sorában is kiemelkedő helyét.

Mindkét feltétel érvényesülhet a *lol* esetében. Az angol *laughing out loud* (hangosan felnevetni) kifejezés rövidítése egyaránt képvisel hangulatfestő hatást, különleges stilisztikai értéket, illetve a chates kommunikációban is gyakori. Itt is külön figyelmet érdemelnek a pragmatikai tulajdonságok, amelyek, úgy tűnik, a digitális környezetből való szavak a szóbeli kommunikációba történő átvételének meghatározó szempontjai közé tartoznak.

(Életkor és nem) A kérdőív további része éppen a vizsgált szókészlet használati körére vonatkozott. A kitöltők saját nyelvhasználati szokásaira is rákérdezett, hogy kikkel szemben használják a vizsgált szavakat, különös tekintettel a beszédpartner nemére (barát, barátnő, szerelmespár) és életkorára (szülők vs. barátok vagy tanárok vs. osztálytársak). Ugyanezeket a szempontokat tartotta szem előtt a szintén a beszédhasználatra vonatkozó attitűdvizsgálat is. Arra irányultak a 7. feladat kérdései, milyen nemű és milyen életkorú személy használhatja a felmérésben szereplő példákat.

Ez a két utolsó kérdés jó lehetőséget biztosított a válaszadók attitűdjeinek és valós nyelvhasználatának az összehasonlításához is.

Egyértelműen kiderült, hogy mindkét csoport inkább fiatalokkal, illetve kortársaival, azaz barátokkal, barátnőikkel, illetve a gimnazisták osztálytársaikkal használják elsősorban a kérdéses szavakat. Ezzel együtt erősen megfigyelhető tendencia, hogy a fiatalabb gimnazisták több esetben is alkalmazzák szóbeli kommunikációjukban az idősebbekkel, főleg szüleikkel, de néhány esetben tanáraikkal szemben is az említett, a digilektus részeként azonosítható kifejezéseket. Ezzel szemben az idősebbek élőbeszédükben inkább a fiatalokhoz szólva alkalmazznak ilyen szóformákat. A 18–25 éveseknél tehát egyértelműen elkülönült ezeknek a lexikai formáknak a használati köre a baráti körre, az informális helyzetekre vonatkozóan, különösen ami a nem magyar eredetű rövidítéseket illeti, míg a fiatalabbaknál ez a használati kontextus kevésbé látszik körvonalazhatónak, jobban összemosódik baráti, otthoni és akár iskolai nyelvhasználati színtér is a szókincsük megválasztása szempontjából.

Ez az eredmény összhangban áll az ide vonatkozó attitűdvizsgálat már említett eredményeivel, amelyben a fiatalok fiatalabb beszélőket, a gimnazisták idősebbeket is el tudtak képzelni a megadott helyzetekben, ezzel a feltevésükkel tulajdonképpen alátámasztva saját nyelvhasználatukat is, amelyben természetesen használják ezeket a lexikai elemeket felnőttekkel beszélve is. Miért ne használhatnák tehát a felnőttek is kommunikációjukban ugyanúgy, ahogyan ők is teszik?

A nemeket tekintve nagy különbségek nincsenek. Mindkét nem szereplői arányosan egyező módon használják a felsorolt példákat. Talán érdekességképpen mégis kiemelhető a szerelmesek között gyakori *micsin*, *köcse* és *figy* alakok használata, amely azonban szintén független a beszélő nemétől, férfiak nőkkel szemben éppúgy használják, mint nők férfi partnerükkel. Ez kissé ellentmond annak a sztereotipikus megállapításnak, hogy a nő beszédmódját jobban jellemzik a kicsinyítőképzős, becézett alakok.¹⁵

Szintén a nemek nyelvhasználatával kapcsolatos sztereotípiákkal szemben áll a *nétéf* rövidítés használatának nemek szerinti megoszlása. A trágár beszédet általában a férfias beszédmóddal azonosítják,¹⁶ de ennek a szónak az előfordulása sokkal magasabb a női beszélők, különösen a gimnazista, női beszélők között, bár csak baráti körben, illetve főként szerelmükkel szemben használják. Ennek magyarázata talán nem csak a női egyenjogúságra való törekvésben érhető tetten, hanem éppen a trágárság tompításának szándéka játszhat közre azzal, hogy egy idegen eredetű szitkot használ a szó kimondója, ráadásul rövidített formában, így a szó eredeti jelentése nem is biztosan tisztázott mindig, csak a kontextusból derül ki a beszélő szándéka, azaz, hogy káromkodott.

A vizsgálatnak ebből a részből is kitűnt, hogy a digitális kommunikáció szóhasználatából az élőbeszédben is megjelenő szavak átkerülésének okai között fontos szerepet játszik a digitális médiumok elterjedtsége és rendszeres használata mellett az ott létrejövő szavak élőbeszédben megjelenő pragmatikai értéke.

¹⁵ Vö. BAJNER Mária, *Egymás nemében*, Bp., Gondolat, 2007, 36.

¹⁶ *I. m.*, 36–37.

(*Az empirikus kutatás tanulságai*) A lexika nyelvi szintjén egyértelmű tanulságok szűrhetőek le a digitális média nyelvhasználatának hatásáról az élőbeszédben. Ez a hatás meghatározó eleme a mai fiatalok szókincsének, és abban, a felmérés alapján, egyre kevésbé különíthető el egyfajta „lektusként”, azaz mint nyelvváltozat, inkább használati nyelvi repertoárjának általános jellemzőjeként jelenik meg.

Ez a kérdőíves felmérés természetesen kevés adatot szolgáltat ennek a tendenciának nagyságáról, valódi elterjedtségéről. Hasznos lenne egy még több személlyel végzett vizsgálat, amely nem csak egy metszetet, de átfogó képet nyújtana a tárgyalt kérdéskörrel. A további, még alaposabb kutatás annak megértésében is segíthetne, hogy pontosan mely lexikai egységek kerülnek be az élőszóbeli kommunikációba, és miért éppen ezeket az alakulatokat, szavakat veszi át a beszélt nyelvi szóhasználat. Ebben a kérdésben, ekkora kutatási anyaggal itt csak feltevéseket fogalmazhattam meg.

Szintén további kutatásokat igényelne a bemutatott, újonnan kialakult nyelvi jelenség pragmatikai vizsgálata.¹⁷ A kérdőív eredményei alapján az átvett szavaknak a nyelvhasználatban betöltött funkciója meghatározó motivációs oknak tűnik, azonban ennek bizonyításához szükséges lenne egy külön, erre irányuló, részletes vizsgálatra. Ezen kívül a dolgozat csak a lexémák szintjével foglalkozott, de érdemes lenne bemutatni a digitális kommunikáció többi nyelvi szintjén megjelenő a szóbeliséget érő hatást.

A digitális nyelv további hatásai és helye az anyanyelvi nevelésben

A dolgozat utolsó részében szeretnék bemutatni egy-két a távolabbi jövőről szóló kutatást, és ezek alapján néhány következtetést levonni a digitális kommunikáció hosszabb távú hatásáról az élőbeszédre, illetve leírni néhány gondolatot, hogyan viszonyulhat az iskolai anyanyelvi nevelés a fenti kérdéskörhöz.

Jól körvonalazható, hogy az egyre fiatalabb generációknál erősödik az elektronikus média hatása nem csak kulturálisan, de szóhasználatukban is, ahogyan ezt az általam végzett kutatás bemutatta, illetve általánosságban nyelvi változás figyelhető meg, amelyet egyes kutatók egyenesen történelmi változásként mutatnak be.¹⁸ Az internetes nyelvhasználat hatásainak tárgyalásakor kiemelt szerepet játszik, és a digilektustól amúgy sem elválasztható az angol nyelv erős befolyása. Ez az internetes nyelvhasználat, illetve az angol nyelvi befolyás egy sajátos „kevertnyelviséget” hozhat létre, amely a kommunikáció minden színterén megjelenhet.¹⁹ A magyar nyelvre vonatkozóan ezt a kevert, illetve újonnan kialakuló nyelvi kódrendszert nevezi Balázs Géza „netmagyarnak”, amikor az új technológiák megjelenésével

¹⁷ Vö. SZÉPE György, *Nyelvpolitika: múlt és jövő*, Pécs, Iskolakultúra, 2001, 89.

¹⁸ *I. m.*, 91–92.

¹⁹ NYÍRI Kristóf, *Globális társadalom, helyi kultúra = Az információs társadalom szerk.* GLATZ Ferenc, Bp., Magyar Tudomány Akadémia, 2000, 54.

kapcsolatos szóforradalomról ír.²⁰ Ő is kiemeli, hogy a változás nem csak a szókészletet érinti, hanem más nyelvi szinteket is, illetve beszél többek között a szintén az erősen az internetes kommunikációból adódó változások hatására a kézírásban is létrejövő, úgynevezett „szleng helyesírásról”.²¹

Mivel ezek a változások a diákok nyelvhasználatában komoly jelentőséggel bírnak, az iskolában mint nyelvi szintéren szintén találkozunk velük akár szóban, akár írásban. Fontosnak tartom, hogy az anyanyelvi óra foglalkozzon ezzel a témával, kiemelt nevelési célnak pedig a médiatudatosságot tekintem, azaz a különböző digitális és hagyományos eszközök, szinterek elkülönítését, és az ezekhez tartozó kommunikációs formák tudatos használatát. Ezzel együtt az új Nemzeti alaptantervben megfogalmazott anyanyelvi kommunikációs kompetenciának, tehát hogy a tanuló képes legyen „tényeket, gondolatokat és érzéseket érthetően, nyelvileg megfelelő formában, szóban és írásban kifejezni a társadalmi élet, a munka és a magánélet különféle szinterein”²² a digitális környezetben is érvényesülnie kell. Az iskola feladata ebben leginkább az, hogy rámutasson a kommunikáció szabályszerűségeire, bemutassa a nyelv különböző tulajdonságait, így segítsen elkerülni a különböző szintereket összemosó, nem tudatos nyelvhasználati problémákat.

A másodlagos szóbeliségnek is nevezett jelenség²³ tényerése egyfajta „új szóbeliséget” hozhat létre, amely a nem, társadalmi, életkori hatások összeolvadásával, illetve az egyetemes „internet-angol” nyelvi befolyásoló erejével akár egy új, globálisan egységes nyelvet, egy új „lingua francát” is ígérhet.²⁴ Ennek létrejöttében természetesen az egyes nyelvek meghatározó szereppel bírnak, fontossá válik a nemzeti szintű nyelvi tervezés, nyelvpolitika és a beszélt nyelv, az azt érő hatások folyamatos szakmai leírása is, amely a mindenkorai nyelvészek feladata. A kutatásokban való részvétel, de ezeknek a jelenségeknek a megismertetése és tudatosítása is a fiatalokban pedig a mindenkorai magyartanároké.

²⁰ BALÁZS Géza, *Az internetkorszak kommunikációja*, i. m., 45.

²¹ *I. m.*, 49.

²² *Nemzeti alaptanterv*, 2012 = <http://www.ofi.hu/nat-2012> [2012. 02. 19.]

²³ BENCZIK Vilmos, *A jelek színváltozásai a másodlagos szóbeliségben* = *Az internetkorszak kommunikációja*, i. m., 180.

²⁴ NYÍRI Kristóf, *Globális társadalom, helyi kultúra*, i. m., 54.

Kérdőív

Kedves Diákok! Kérlek, Tisztelettel kérem, hogy az Erőcske Lőrinc Tudományegyetem végző, magyár-és nemzetközi szakos hallgatója legyenek. Az internetes nyelvtanulási tesztet csak egy alkalommal, ahhoz kérem a segítségével az alábbi kérdőív kitöltését.

Név: Béla Péter
 Eltekort: 2018 év
 Lakóhely: Budapest város 11 kerületű 112 falu

1. Milyen tevékenységekre használja az internetet?

- kapcsolattartás másokkal (pl.: e-mail, chat)
- információk elérése
- közösségi oldalak (Facebook, Instagram, ...)
- egyéb:

2. Milyen gyakran használja...

	naponta	hetente 2-3-szor	hetente egyszer	ritkábban, mint hetente	soha
chattolni?	☒				
használni Twittert (vagy Gmail Buzz-ot)?					☒
emailt írni?		☒			

2.1. Milyen gyakran használja a Windows Live Messenger (MSN)? Hozd alá a válaszaid!

- nem használom
- havonta egyszer
- kéthetente
- hetente
- naponta: 4 óráig

2.2. Milyen gyakran szöveges üzeneteket küld (pl. nyílt chatokban)? Hozd alá a válaszaid!

- nem szoktam
- havonta egyszer
- kéthetente
- hetente
- naponta (..... óráig)

3. Szívesen olvasnál könyvet a szabadidőben?

Amennyire lehet.

4. Szeretnél máshol tanulni a szabadidőben?

A szabadidőben szeretnék tanulni angolul, spanyolul, németül, oroszul, franciául.

5. Jól tudsz angolul, mit gondolsz a következő szavakról?

	Ismered ezt a szót?	Nem	Igen	Nem	Igen	Chaton	Használnád?	Sóban
yojo	☒							
fontosítás	☒							
bol	☒							
pill	☒							
ade	☒							
WTFWéds	☒							
rofi	☒							
szal	☒							
valszin	☒							
plé/pócska	☒							
figy	☒							
mlécsin	☒							
szépen	☒							
wow	☒							
koocsa	☒							

6. Kitől használod az alábbi szavakat? Jól tudsz angolul!

	szülőkkel	tanárokkal/ tanulókkal	szülővel/ barátokkal	barátokkal	barátokkal	barátokkal	barátokkal	barátokkal
lol	☒							
klócska?	☒							
szépen	☒							
yojo	☒							
The/te/hák	☒							
sz	☒							
pill	☒							
valszin	☒							
plé/pócska	☒							
figy	☒							
mlécsin	☒							
szépen	☒							
wow	☒							
kk	☒							

7. Jól tudsz magyarul el?

"Már megtanultam a barátok WTFWéds"

Név: Béla Péter
 Eltekort: 2018 év 11 kerületű 112 falu
 Közeg: MSN chatt (pl.: chatokban)

MSN chatt

„- Micsin holnap?

- Pill, végig kell gondolnom.”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 40. - 42.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

„- ... és akkor ránk nyitott anya.

- Lol.”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 46. - 48.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

„Figy, sztem inkább holnap találkozunk.”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 44. - 46.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

„Add kölcsön, pls/pélecs!”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 47. - 48.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

„Szal akkor jóssz?”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 45. - 49.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

„- Kölesonadod?

- Persze.

- Thx/Téháiksz.”

Nem: férfi nő
Életkor (év): 44. - 46.-ig
Közeg: nyilvános chat (pl.: chatszoba)

MSN

előbeszéd

Köszönöm a segítségedet! ☺